

L'EXPLORACIÓ MICOLÒGICA DE LA VALL DE SÓLLER DEL NATURALISTA LÉON LOUIS ROLLAND (1903-1904)

LLUC GARCIA, CAROLINA CONSTANTINO*

Resum: El mes d'octubre de l'any 1903, el naturalista francès M. Rolland, president de la prestigiosa Societat Micològica de França, arribà a Mallorca i s'establí a Sóller amb la intenció d'estudiar a fons la flora micològica de la comarca. Els resultats d'aquesta exploració van ser molt fructífers i veren la llum en dues publicacions realitzades en els anys 1904 i 1905. Durant la seva estada a Sóller Rolland realitzà nombroses excursions botàniques i va descriure 26 fongs nous per a la Ciència. Durant la seva estada, Rolland es va relacionar amb els estudiosos i naturalistes sollerics d'aquell temps. També investigà l'origen d'algunes malalties provocades per fongs que afectaven alguns cultius a la Vall. Les noves espècies, sub-espècies i "formes" que va descriure i il·lustrar les va dedicar a persones de Sóller i a llocs de la Vall i del seu entorn. També posà de manifest la gran riquesa micològica de la vall citant un total de 310 espècies, una riquesa que avui en dia encara es segueix estudiant.

Introducció

Durant el darrer quart del segle XIX i el primer del segle XX nombrosos naturalistes visitaren la Vall de Sóller atrets pel seu entorn natural i proximitats a les zones més verges de la Serra de Tramuntana. Entre d'ells destaquen sobretot els botànics, com Jacques Cambessèdes, Joan J. Rodríguez i Femenias o Paul Marès, entre molts altres (veure Constantino, 2009). També geòlegs i zoòlegs visitaren la comarca en diverses ocasions, posant les bases dels actuals coneixements naturalistes de la Serra de Tramuntana. Això no obstant, encara que alguns dels naturalistes que visitaren la Vall s'ocuparen dels fongs i Maire (1905) també publicà un important catàleg de bolets de l'illa, estan poc documentades excursions o expedicions amb finalitat exclusivament micològica. Hi ha però una notable excepció. El mes d'octubre de l'any 1903, el naturalista francès Léon Louis Rolland, president de la prestigiosa Societat Micològica de França, arribà a Mallorca i s'establí a Sóller amb la intenció d'estudiar a fons la flora micològica de la comarca. Els resultats d'aquesta exploració van ser molt fructífers i veren la llum en dues publicacions realitzades al *Bulletin de la Société Mycologique de France* (Rolland, 1904;

* Museu Balear de Ciències Naturals.

1905). Durant la seva estada a Sóller Rolland realitzà nombroses excursions botàniques i va descriure diverses espècies i varietats noves per a la Ciència. En els seus treballs, el micòleg també va descriure alguns aspectes de la vida sollerica i es va relacionar amb personatges il·lustres i veïns que el van ajudar en completar el seu estudi. Tot i que anys abans el botànic Francesc Barceló i Combis ja havia realitzat un catàleg de la flora micològica de l'illa, incloent nombroses citacions a la comarca, les aportacions de Rolland afegiren moltes dades inèdites als estudis previs i, durant molts anys, el seu treball va ser el més complet realitzat sobre la flora micològica de la zona. Això no obstant l'obra de Rolland va passar una mica desapercebuda i no va ser tenguda gaire en compte pels micòlegs fins fa relativament pocs anys. Així, Llimona et al. (1991) no el citen en la seva completa part dedicada als fongs de la Història Natural dels Països Catalans, obra en la qual es passa revista als aspectes històrics de la micologia a Catalunya i Balears. Els treballs de Rolland van ser donats a conèixer a la comunitat naturalista per Constantino i Siquier (1996) que li dediquen un petit paràgraf a la seva popular guia "Els bolets de les Balears". Les làmines publicades pel micòleg en els seus articles sobre Sóller també es van difondre entre el gran públic per primer cop en l'exposició del Museu Balear de Ciències Naturals de Sóller dedicada a la història de les ciències naturals a les Balears i en diversos articles de divulgació publicats en la premsa local i regional.

El treball de Rolland té un notable interès local ja que d'entre els naturalistes de l'època que passaren per la Vall va ser el que més temps hi passà i així ho va reflectir en les seves publicacions. En aquest article s'analitzen les seves dues publicacions que exposen els resultats de la seva expedició a Sóller (encara que sense entrar en els aspectes purament científics ni en l'actual estatus de les espècies que hi va descriure) i es fan alguns comentaris sobre diversos aspectes de les seves troballes. També s'aporta, segurament per primera vegada a Balears, un retrat del naturalista realitzat més o menys a l'època en que visità Sóller i es donen algunes pinzellades biogràfiques de l'autor i de les persones amb les que es va relacionar durant la seva estada a la localitat.

Algunes dades biogràfiques de Léon Louis Rolland

Tot i que L. L. Rolland va ser, a jutjar per la seva obra publicada, un dels micòlegs importants del seu temps a França, les úniques dades biogràfiques que s'han pogut localitzar són les que figuren a la seva necrològica publicada el 1912 (Boudier, 1912), any de la seva mort, al butlletí de la Societat Micològica de França. Aquesta societat va ser fundada el 1885 i va ser la primera de les seves característiques a nivell mundial. El mateix Rolland la va presidir durant uns anys i sembla que ocupava aquest càrrec durant la seva estada a Mallorca. Aquesta nota conté l'única fotografia que s'ha pogut localitzar de Rolland probablement una de els poques que s'han publicat si no l'única (**Figura 1**).

Léon Louis Rolland va néixer el 10 de desembre de 1841 a La Haye Longue, comuna de Saint Aubin de Luigné (Maine et Loire, França), on el seu pare treballava com enginyer en cap a les mines de carbó. Va començar els seus estudis al liceu d'Angers i els continuà al de Meaux

per finalitzar els estudis de batxillerat al col·legi de Rollin. Entre 1866 i 1879 va viure a Le Havre. De jove va ser, sobretot, un apassionat de les matemàtiques però fou després de la coneixença d'un farmacèutic, M. Couadic, aficionat als bolets, que es començà a sentir atret per la micologia, ciència a la que dedicaria la resta dels seus dies. Al llarg de la seva carrera de micòleg realitzà nombrosos viatges d'exploració que el dugueren a Suïssa, el Midi de França, Còrsega, els Pirineus, el Marroc, Algèria i les Balears, entre d'altres. El 1879 es va instal·lar a París on va viure amb la seva mare, ja que era fadrí. A la mort d'aquesta s'instal·là definitivament a Neuilly on va morir l'11 de juny de 1912 (Boudier, 1912).

Un hivern a Sóller

En el primer fascicle dels dos publicats per Rolland amb els resultats de l'exploració micològica d'aquesta part de Mallorca (Rolland, 1904) (**Figura 2**), l'autor dóna moltes dades sobre la comarca i fa referència directa a alguns dels sollerics amb els quals va estar més en contacte.

Rolland arribà a Palma el 28 d'octubre de 1903 després de viatjar des de Marsella a bord del vaixell Bastiais que cobria el servei entre aquesta ciutat i la d'Alger amb escala a ciutat. L'autor explica que "vaig elegir Sóller com el meu centre d'excursions ja que, per la seva situació, me va parèixer el millor lloc". Rolland esperava que per la seva situació si s'establía a Sóller estaria "en la proximitat d'herboritzacions interessants" i que podria "escoltar més parlar en francès que a qualsevol altre lloc (de l'illa)", la qual cosa –probablement pel seu desconeixement de l'espanyol– ho considerava per a ell "una qüestió ben necessària". Explica també en la seva llarga introducció que "Sóller comunica amb Palma per cotxes ('voitures') que triguen quatre hores en realitzar el trajecte (31 quilòmetres aproximadament, bona part d'ells de muntanya)".

En arribar a Sóller dispost a passar l'hivern elegeix com lloc de residència un hotel, concretament l'hotel Cas Pentinador ("hôtel Pantinado") i assenyala que si bé hi ha moltes cases per poder llogar a la localitat, aquestes estan buides i "sense cap moble". L'autor fa aquí una referència al propietari de l'hotel, "monsieur Magraner" destacant que aquest es va ocupar de que la seva estada fos d'allò més agradable. Segons relata, el propietari li fa de guia en algunes excursions pels voltants i li mostra "moltes plantes ben interessants". Segons s'ha pogut comprovar a l'arxiu municipal de Sóller, l'any 1902 regentava aquesta fonda Antoni Magraner Pons, nascut el 1853 i casat amb Paula Rosselló Castanyer (Quetglas, com. pers.). Aquesta persona va ser la que va acollir molt amistosament Rolland i ell, en agraïment, li dedicà una de les espècies descrites.

És en aquesta part del seu primer fascicle on Rolland també fa referència per primera vegada al doctor Joan Marquès, destacant que havia completat estudis a l'hospital de París i que en aquell moment era l'agent consular de França a Sóller. Aquest doctor Marquès era el conegut metge de Ca n'Alic, Joan Marquès Frontera (**Figura 3**). El metge Alic era fill de Joan Marquès Marquès, de Ca n'Alic, considerat el precursor de l'emigració sollerica a ultramar (Quetglas, 2009) i de Bàrbara Frontera Bauzà, de Cas Ferrer de l'Horta. Nascut el 1861, estudià a Sóller i a València, perfeccionant els seus estudis de medicina a la capital francesa. El

1910 va prendre possessió del càrrec de metge titular de Sóller que ocupà fins a la seva mort. El 1927 va ser nomenat inspector municipal de Sanitat. Les seves grans aficions van ser l'agricultura i la natura, que pogué cultivar en la seva finca familiar de Son Pons. Publicà diversos articles divulgatius (sobre sanitat, agricultura i temes diversos) al setmanari "Sóller", signant generalment amb els pseudònims "Uno de tantos" i "Juan de Sóller". Va morir l'any 1921.

També assenyala que en aquella època de l'any a Sóller "hi havia molt poca gent que parlàs francès ja que els que el sabien eren a França".

Primeres troballes i aportacions

Rolland destaca que el doctor Marquès, propietari de la finca de Son Pons, estava molt interessat en la Història Natural i en especial en els fongs "sobretot en aquells que ataquen els arbres". De fet, d'aquesta relació entre ambdós científics en resultà un evident benefici per a l'agricultura local. El doctor Marquès li portà a Rolland diverses arrels de tarongers morts o malalts per si el micòleg francès en podia esbrinar les causes. L'autor, segons relata a la part introductòria del primer fascicle del treball, examina les arrels i hi reconeix "el rizomorfe d'*Armillaria mellea*" (= *Armillariella mellea*), un fong que segurament en aquell moment a Mallorca encara no es coneixia com espècie perjudicial. Rolland considera que és necessari donar a conèixer aquest fong als agricultors sobretot perquè no el confonguin amb una altra espècie (*Rosellinia* sp.) que, els pagesos de Sóller, "ja combaten de forma ben eficaç orejant els troncs dels tarongers mitjançant l'excavació d'un pouet".

Després d'aquesta identificació de l'*Armillaria mellea* i seguint les indicacions de Rolland i d'altres indicacions aportades per D. Delacroix (segurament a través del mateix Rolland) el doctor Marquès publicà la informació obtinguda en el setmanari Sóller del 2 d'abril del 1904.

En la part introductòria del seu treball, L.L. Rolland dona també un resum força complet de la geologia de la Vall de Sóller citant com a font el prevere "M. Rullan", o sigui Josep Rullan i Mir. El conegut capellà Busquera, historiador, erudit i naturalista, li havia estat presentat pel doctor Joan Marquès i li mostrà "el seu petit museu d'història natural". Crida l'atenció que essent també Rullan un reconegut naturalista i persona molt vinculada a l'agricultura, Rolland no el torni citar en el seu treball ni finalment li dediqui cap espècie com sí fa amb altres amfitrions.

Les localitats prospectades

Durant els mesos que passà a Sóller Rolland recol·lectà material per al seu estudi a 41 localitats, 7 d'elles situades fora de la Vall (**Taula 1**) Crida molt l'atenció que la majoria d'aquestes localitats de la vall siguin en realitat finques dels voltants, horts i jardins de zones urbanes mentre que les sortides a localitats on hi hagués bona representació dels ambients naturals –la qual cosa hauria d'esser, a priori, preferible per a qualsevol naturalista– són molt poques. Una possible explicació a aquest fet és que Rolland, com es desprèn dels resultats del seu estudi micològic, s'interessava més pels fongs inferiors que no pels bolets i dels primers, en va tro-

bar abastament sense haver-se d'allunyar molt de la ciutat, una ciutat encara ara amb moltes plantes, zones de vegetació ruderal i jardins, molt favorables als fongs degut a l'elevada humitat del microclima del fons de la vall de Sóller.

Els resultats florístics

Al llarg de la seva estada a Sóller el micòleg va citar a la mateixa Vall o a les zones properes un total de 310 espècies de fongs. S'ha de dir que no totes les espècies que relaciona en els seus dos articles sobre l'exploració d'aquesta part de Mallorca les recol·lecta personalment sinó que aprofita per fer un catàleg dels fongs coneguts a la zona citant també les espècies abans assenyalades a la zona per Barceló i Combis en la seva Flora de Mallorca i referències allà relacionades (Barceló, 1885).

Els resultats científics més importants van ser la descripció de diverses espècies noves per a la ciència les quals Rolland, en el seu treball, descriu formalment donant-ne una completa diagnosi llatina incloent precises mesures del carpòfor i de les espores i il·lustracions en color de la qual també n'és l'autor.

Les espècies o varietats noves les dedica totes a noms de lloc de l'entorn o bé a algunes de les persones de Sóller a les quals va voler agrair d'aquesta manera la seva ajuda. Dos dels tàxons els dedica als seus amfitrions a la Vall: al senyor Magraner, propietari de l'hotel Cas Pentinador, li dedica *Dendrophoma magraneri* ("loc: Fonda Pantinado, Janv. Sur rameaux desséchés de *Senecio petasites*. Dédié à M. Magraner, propriétaire de l'hôtel Pantinado ou se trouve la plante"). Al metge Alic, li dedica *Puccinia marquesi* ("En attendant qu'on puisse en faire une étude complète et lui trouver une affinité précise avec une autre espèce, je crois devoir lui donner le nom de notre agent consulaire à Sóller, M. le docteur Marqués, dans la propriété duquel je l'ai récoltée").

Bona part les anomena a partir de les localitats, més o menys precises, de recol·lecció: *Volvaria sollerensis*, *Leptonia torrentera*, *Boletus miramar*, *Feracia balearica* i *Pleospora mallorquina*; o bé les nomena derivant el nom específic de la denominació de la planta hoste (a partir del seu nom llatí o vernacle) en el cas de fongs paràsits: *Valsaria mata* (de la mata), *Valsa eucalypti f. myrti* (de la murta) *Melanomma ceratoniae* (del garrover), *Hendersonia smilacis* (de l'aritja), *Cryptostictis oleae* (de l'olivera i l'ullastre) i *Coremium citrinum* (de les llimoneres). En la resta de tàxons descrits com a nous, la denominació específica fa referència a particularitats morfològiques o ecològiques: *Pleospora spinosa*, *Theiscospora marina* (en aquest cas es refereix també al nom català de l'espècie hoste ja que la recol·lecta sobre cebes marines, *Urginea maritima*) y *Hendersonia spinosa*.

En total l'aportació original del treball de Rolland, a més de citar per primera vegada moltes espècies a l'illa, suposa la descripció de 26 tàxons nous per a la ciència: un nou gènere (*Feracia* nov.gen. el qual estableix en el mateix treball i en dóna la diagnosi), 17 espècies noves, 2 noves "varietats" i 6 noves "formes". Cal destacar que ni les "varietats" ni les "formes" tenen avui en dia validesa taxonòmica. En el fascicle de l'any 1904 publicà cinc nous tàxons i la resta en el de 1905. En total n'il·lustrà només 15 (**Figures 4 a 7**).

De totes aquestes espècies, formes o varietats noves, la majoria són ascomicets o fongs microscòpics patògens o paràsits de plantes mentre que només quatre són bolets pròpiament dits o macromicets. Aquest fet indica que l'interès de Rolland pels fongs anava més enllà d'una simple afició a les espècies més visibles i populars. Ben el contrari, demostra un interès científic profund per la micologia en un camp tan ampli i difícil encara avui en dia com és l'estudi dels fongs microscòpics o micromicets.

L'obra micològica de Rolland

Sense ésser molt extensa, l'obra de L. Rolland inclou 32 títols (alguns d'ells en col·laboració), entre notes, ressenyes, memòries, articles i llibres. Una relació completa de la seva bibliografia es pot trobar a Boudier (1912). Encara que estava sobretot especialitzat en himenomicets i discomicets (Boudier, 1912) els seu interès es feia extensiu a tots els grups del gran regne Fungi incloent els més populars i apreciats dels aficionats. La literatura micològica de Rolland s'inicia l'any 1887 (Rolland, 1887), amb la publicació d'un "calendari" dels bolets comestibles dels voltants de Paris, un treball il·lustrat amb làmines en color que continua en diferents capítols fins l'any 1883. Segons Boudier (1912), "aquest treball il·lustrat amb làmines és molt apreciat per la majoria dels nostres col·legues, sobretot d'aquells particularment micòfags i ha tengut un paper important en l'extensió de la nostra societat" (en referència a la Societat Micològica de França). Sens dubte el seu treball més popular i conegut és el seu "Atlas des Champignons de France, Suisse et Belgique" (Rolland, 1906-1910), una obra profusament il·lustrada que es publicà en fascicles durant cinc anys, i que va ser el seu treball pòstum. Al contrari de les del treball dedicat als bolets de Sóller, dibuixades pel propi autor, les il·lustracions d'aquesta enciclopèdia micològica no són de la seva ma sinó que corresponen a A. Bessin i actualment aquestes cromolitografies es solen trobar a la venda en diversos llocs especialitzats d'internet (veure, per exemple, www.classicnatureprints.com). Boudier (1912) assenyala que "el text d'aquesta obra va ser el darrer esforç que pogué fer (Rolland), molt afectat ja per la malaltia". Tots els treballs de Rolland van ser publicats al butlletí de la Societat Micològica de França i l'enciclopèdia va ser promoguda també per la mateixa entitat. Els dos articles sobre els bolets recollits a Sóller i la seva comarca són, d'entre els seus treballs, uns dels més complets i segurament els que més aportacions noves fan a la micologia mundial.

Agraïments

Els autors agraeixen l'atenció de la Sra. Josette Rapilly, bibliotecària de la Societat Micològica de França per la seva disposició a atendre les nostres consultes. Igualment al Sr. Antoni Quetglas, arxiver de l'Ajuntament de Sóller per la consulta realitzada que ha servit per confirmar la propietat de l'hotel Cas Pentinador en l'època que s'hi allotjà Rolland.

LOCALITATS CONCRETES PROSPECTADES PER ROLLAND DURANT LA SEVA ESTADA
A SÓLLER I ALTRES LOCALITATS DE FORA DE LA VALL

1- Miramar; Deià	21- "Jardins de la carretera del Port"
2- Sa Coma	22-Carretera del Port
3- Coma de s'Arrom ("Sarron")	23- "Jardins prop de la font de s'Olla"
4- Coll de Sóller	24- Lluc; Escorca
5- Son Angelats	25- Hotel Cas Pentinador ("Hôtel Pantinado")
6- Can Ai ("Can Ei")	26- Es Teix, "prop de la carretera de Palma"
7- Can Coixí ("Can Cuchi")	27- Son Sales ("San Salles")
8- Can Cuera	28- Biniaraix
9- Torre Picada	29- Binibassí
10- Propietat "Alcover", davall el Convent	30- "Jardí de M. Mayol Barceló"
11- Can Carrió	31- Sa Coma Negra
12- Son Pons ("Son Pons Marqués")	32- "Jardins de Sóller"
13- Bellver; Palma	33- "Can Mayol al Castellet"
14- Muleta, Can Vaumeta	34- Bosc de Moncaira
15- Esporles	35- "Carretera de Palma pel Coll"
16- Andratx	36- "Jardí del Molí de la font de s'Olla"
17- Font de s'Olla	37- Port de Sóller, platja.
18- Arenal de Son Sunyer; Palma	38- Alqueria del Comte ("Coria del Conte")
19- Cas Puput	39- "Jardí de M. Marquès"
20- Muleta ("Mont Muleta")	40- Moncaira

Bibliografia

- Barceló, F. 1879-1881. *Flora de las Islas Baleares*. Palma de Mallorca, pp: 1-645.
- Boudier, E. 1912. Notice sur M. Léon Rolland. *Bulletin de la Société Mycologique de France*, 4 : 414-418.
- Constantino, C. 2008. 150 anys d'estudis naturalistas a la Vall de Sóller. *III Jornades d'Estudis Locals* (7-8 Novembre 2008), pp: 15-31.
- Constantino, C. i J. Ll. Siquier, 1996. *Els bolets de les Balears*. Micobalea. Pp: 1-479.
- Llimona, X. et al. 1991. Fongs i líquens. En : *Història Natural dels Països Catalans*, 5. Enciclopèdia Catalana, pp: 1-528.
- Maire, R. 1905. Contributions à l'étude de la flore mycologique des Îles Baléares. *Bulletin de la Société Mycologique de France*, 21:213-224.
- Quetglas, A. i J. Ensenyat, 2009. *L'emigració sollerica (1836-1936)*. Sóller, pp:1-261.
- Rolland, L. 1904. Champignons des Îles Baléares récoltés principalement dans la region de Sóller. *Bulletin de la Société Mycologique de France*, 20: 191-210.
- Rolland, L. 1905. Champignons des Îles Baléares récoltés principalement dans la region de Sóller. *Bulletin de la Société Mycologique de France*, 21: 21-38.

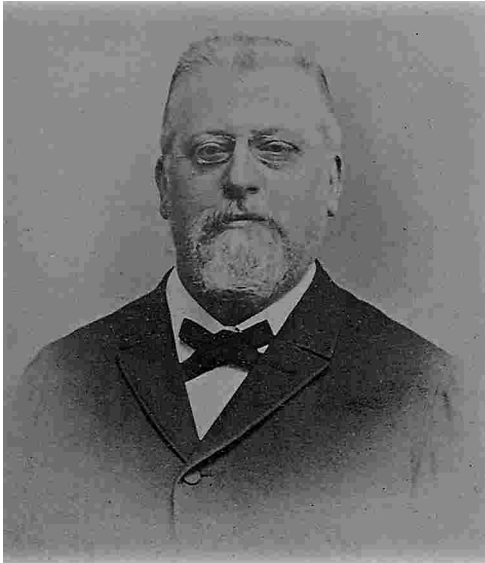

Figura 1 - Retrat de Léon Louis Rolland, l'únic conegut, publicat per Boudier (1912).

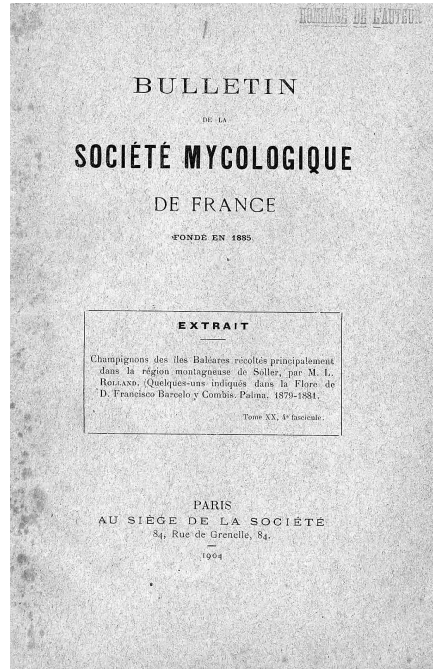

Figura 2- Portada del primer fascicle sobre els bolets de Sóller, publicat per Rolland el 1904.

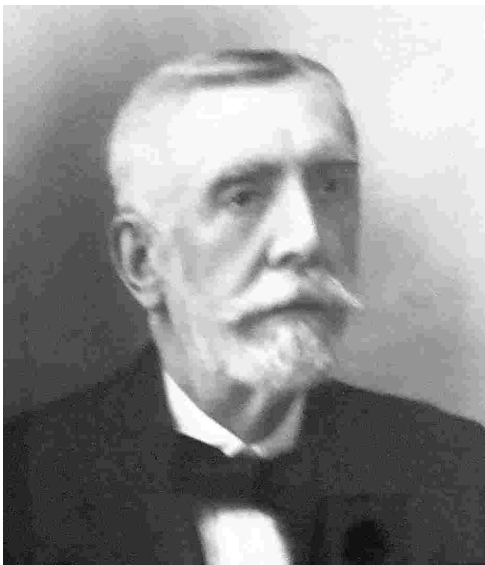

Figura 3- Joan Marquès Frontera, el metge Alic, principal amfitrió de Rolland durant la seva estada a Sóller.

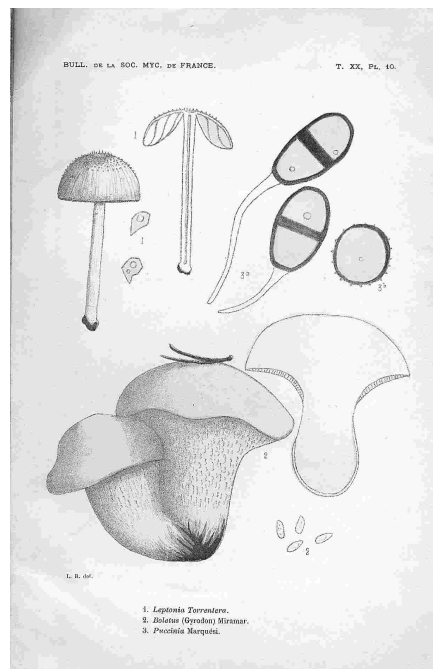
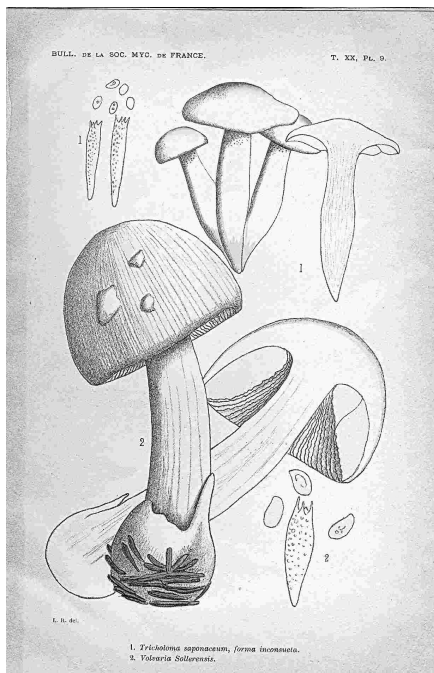
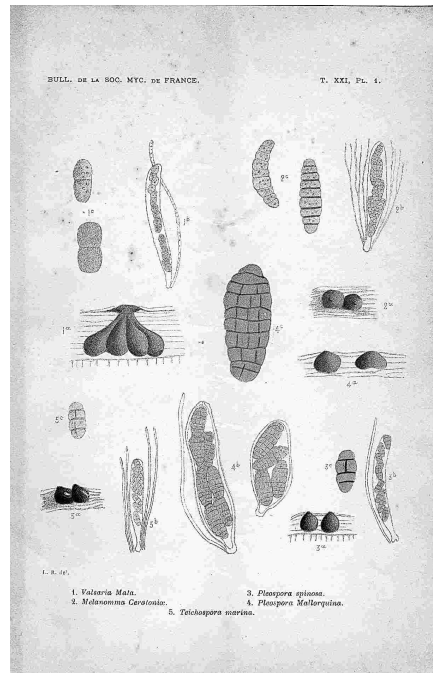
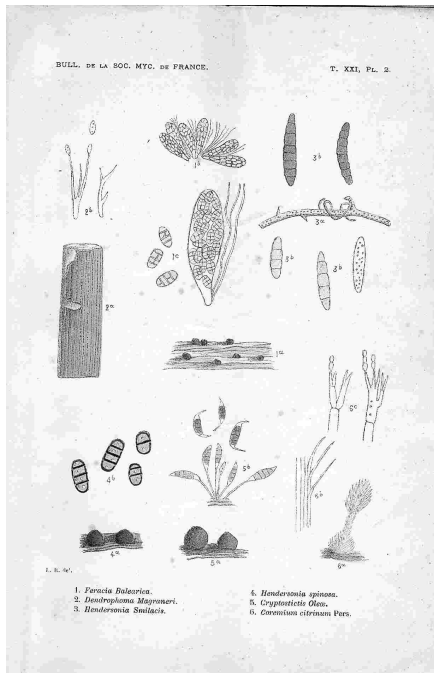

Figura 4- Làmina de Rolland il·lustrant les espècies *Leptonia torrentera*, *Boletus miramar* i *Puccinia marquésii*.

(De dalt a baix i d'esquerra a dreta:)

Figura 5- Làmina de Rolland il·lustrant les espècies *Feracia balearica*, *Dendrophoma magraneri*, *Hendersonia smilacis*, *Hendersonia spinosa*, *Cryptostictis oleae*, i *Coremium citrinum*.

Figura 6- Làmina de Rolland il·lustrant les espècies *Valsaria mata*, *Melanomma ceratoniae*, *Pleospora spinosa*, *Pleospora mallorquina* i *Theicospora marina*.

Figura 7- Làmina de Rolland il·lustrant les espècies *Tricholoma saponaceum* forma *inconsueta* i *Volvaria sollerensis*.